

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในปัจจุบันการเรียนการสอนได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบเพื่อให้ผู้เรียนเกิดทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเอง และเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เนื่องจากการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องพัฒนาจากกระบวนการรับรู้และการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองนอกเหนือจากการรับฟังการบรรยายจากอาจารย์ผู้สอนในห้องเรียน รูปแบบของการเรียนการสอนทักษะการเรียนรู้สารสนเทศในปัจจุบัน จะอยู่ในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ จึงทำให้เกิดความเข้าใจผิดว่าทักษะการเรียนรู้สารสนเทศนั้นหมายความว่าเรียนการสอนออนไลน์เพียงอย่างเดียว แต่จริง ๆ แล้วทักษะการเรียนรู้สามารถจัดการเรียนการสอนได้ในทุกรูปแบบตามแต่บริบทและสภาพแวดล้อมของแต่ละสถาบัน อย่างไรก็ตามเทคโนโลยีสารสนเทศและเครือข่ายได้เอื้อประโยชน์ต่อการเผยแพร่บทเรียนให้ผู้ใช้งานสามารถพัฒนาทักษะของตนเองได้โดยไม่มีข้อจำกัดในเรื่องระยะทาง และเวลา ซึ่งเป็นการสนับสนุนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นอย่างแพร่หลาย (ทรงพันธ์ เจริญประสงค์, 2547, หน้า 28)

บทบาทของหน่วยงานส่งเสริมการเรียนรู้ และห้องสมุดที่มีคุณภาพนั้นจะต้องมีการพัฒนารูปแบบการบริการทรัพยากรสารสนเทศ การจัดหาทรัพยากรต่าง ๆ อย่างเหมาะสม เพียงพอ และตรงตามความต้องการ นอกจากทรัพยากรประเภทสิ่งพิมพ์แล้ว สื่อโสตทัศน์ หรือ วัสดุไม่ตีพิมพ์ ก็จัดเป็นทรัพยากรสารสนเทศที่ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองและส่งเสริมทักษะการเรียนรู้หลายด้าน สามารถสร้าง และพัฒนาทักษะการฟัง การอ่าน การดู ให้กับผู้เรียนได้เป็นอย่างดี (ศศิณากู ศรีคง, 2539, หน้า 2)

วัสดุไม่ตีพิมพ์ ประกอบด้วยสื่อหลายประเภท หลากหลายรูปแบบ เช่น แถบบันทึกเสียง แถบวีดิทัศน์ ซีดี-รอม สื่อดิจิทัล และภาพยนตร์ ฯลฯ วัสดุการศึกษาเหล่านี้เรียกชื่อแตกต่างกันไป เช่น โสตทัศนวัสดุ (audiovisual material) วัสดุไม่ใช่หนังสือ (nonprint material) หรือวัสดุไม่ตีพิมพ์ (non-printed material) ซึ่งมีบทบาทและความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน สามารถนำไปใช้ประโยชน์ไปได้หลายด้าน ในหลายลักษณะคือ ช่วยส่งเสริมการเรียนการสอน ให้ดำเนินไปอย่างเป็นระบบตามขั้นตอน และต่อเนื่องอันนำไปสู่การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ทำให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาที่ยากซับซ้อนได้ง่ายขึ้นในเวลาอันสั้น และช่วยให้เกิดความคิดรวบยอดในเรื่องนั้นได้อย่างถูกต้องและรวดเร็ว เป็นสื่อกลางในกระบวนการเรียนการสอน และการสื่อความหมาย สร้างความเข้าใจได้ตรงกัน ตอบสนองความต้องการและความสนใจของแต่ละบุคคลได้ เพราะวัสดุไม่ตีพิมพ์ มีทั้งภาพและเสียงที่เร้าความสนใจได้มากกว่า ดึงดูดความสนใจได้ดีกว่า สามารถเสนอภาพเหตุการณ์หรือเรื่องราวที่เกิดขึ้นจริง ทำให้เข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้ดี และจดจำได้นานไม่ลืม และเอื้อต่อระบบการศึกษาในปัจจุบัน ที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียน รู้จักการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองโดยอาศัยสื่อเป็นตัวกลางไปสู่ความรู้ต่าง ๆ (สุทธิพร จิตต์มิตรภาพ, 2543, หน้า 1-2)

ห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาของรัฐในประเทศไทย เกือบทุกแห่งมีการดำเนินงานโสตทัศนศึกษาในห้องสมุด สภาพการดำเนินงานโสตทัศนศึกษาโดยทั่วไปของห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษามักประสบปัญหาในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะในเรื่องงบประมาณซึ่งได้รับค่อนข้างจำกัด บุคลากรที่รับผิดชอบดำเนินงานด้านโสตทัศนศึกษาบางแห่งมีเฉพาะตำแหน่งบรรณารักษ์ซึ่งมีความรู้เฉพาะวิชาชีพบรรณารักษ์ บางแห่งมีเฉพาะตำแหน่งนักวิชาการโสตทัศนศึกษา ซึ่งมีความรู้เฉพาะวิชาชีพโสตทัศนศึกษา มีน้อยแห่งที่จะมีทั้งบรรณารักษ์และนักวิชาการโสตทัศนศึกษารวมอยู่ด้วยกัน จึงทำให้การดำเนินงานโสตทัศนศึกษาในห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาไม่มีรูปแบบที่แน่นอน การจัดทำคู่มือช่วยกันในการเข้าถึงข้อมูลส่วนใหญ่จัดทำในรูปแบบบัตรรายการ และบรรณานุกรมโสตทัศนวัสดุ สภาพต่าง ๆ ดังกล่าวนับเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้การดำเนินงาน และการพัฒนาทรัพยากรประเภทโสตทัศนวัสดุ ในห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษายังไม่ก้าวหน้าอย่างที่ควรเป็น (ศศิณาภรณ์ ศรีคง, 2539, หน้า 2)

ห้องสมุดที่มีการนำโสตทัศนวัสดุเข้ามาให้บริการ และมีการดำเนินงานอย่างจริงจัง โดยมีการจัดตั้งแผนก หรือ หน่วยบริการโสตทัศนวัสดุขึ้นโดยเฉพาะส่วนใหญ่จะเป็นห้องสมุดมหาวิทยาลัย (อุบล รังสิตวัฒน์, 2534, หน้า ๗) ซึ่งอาจใช้ชื่อต่าง ๆ กัน เช่น ฝ่ายโสตทัศนศึกษา ฝ่ายเทคโนโลยีทางการศึกษา ฝ่ายวัสดุอุปกรณ์การศึกษา เป็นต้น

สำหรับการดำเนินงานของห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาเอกชนในปัจจุบันส่วนใหญ่จะมีการให้บริการวัสดุไม่ตีพิมพ์ และมีการจัดหน่วยงานต่าง ๆ กัน บางหน่วยงานการให้บริการสื่อไม่ตีพิมพ์รวมอยู่กับการให้บริการโสตทัศนูปกรณ์ เช่น ศูนย์สื่อเพื่อการศึกษา ซึ่งรูปแบบการให้บริการเป็นแบบชั้นปิด และเน้นบริการโสตทัศนูปกรณ์เพื่อรองรับการเรียนการสอน ด้านบุคลากร บางแห่งเป็นวิชาชีพบรรณารักษ์ บางแห่งเป็นวิชาชีพเทคโนโลยีทางการศึกษา ด้านบริการจะเป็นเจ้าหน้าที่ช่างเทคนิคทั่วไป ซึ่งภาระงานโสตทัศนวัสดุจำเป็นต้องใช้ความรู้เฉพาะด้าน ให้เหมาะสมกับรูปแบบงาน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการให้บริการแก่ผู้ใช้

การดำเนินงานวัสดุไม่ตีพิมพ์ในห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาเอกชนจึงยังประสบปัญหาในการดำเนินงาน และขาดการเชื่อมโยงข้อมูลระหว่างสถาบันอุดมศึกษาเอกชนต่าง ๆ ที่อยู่ในความร่วมมือกัน เช่น ด้านการใช้ข้อมูลทางบรรณานุกรมเพื่อนำมาจัดทำรายการทรัพยากร ก็ไม่สามารถใช้ร่วมกันได้ เนื่องจากปัญหาด้านการดำเนินงานด้านเทคนิคมีการปฏิบัติที่แตกต่างกันไปโดยมิได้เป็นมาตรฐานที่แน่นอน อีกทั้งปัญหาด้านงบประมาณของแต่ละสถาบัน (คณะกรรมการพัฒนาห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาเอกชน (อพส.), กลุ่มงานโสตทัศนบริการ, 2548)

การดำเนินงานวัสดุไม่ตีพิมพ์ปัจจุบันนี้ ในต่างประเทศได้ให้ความสำคัญกับการสงวนรักษาทรัพยากรสารสนเทศ โดยการพัฒนาเป็นรูปแบบสื่อดิจิทัล (digital media) ซึ่งห้องสมุดที่มีชื่อเสียงในด้านการจัดการสื่อดิจิทัล คือ ห้องสมุดแห่งชาติออสเตรเลีย (National Library of Australia) วัสดุไม่ตีพิมพ์จะนำมาจัดทำเป็นรูปแบบดิจิทัล สามารถสืบค้นจากฐานข้อมูลคอมพิวเตอร์ (Online Catalogue Number--OLC) เช่น สื่อประเภทเสียง (sound recording) จะจัดทำเป็นรูปแบบ Mp3 เพื่อความสะดวกของผู้ใช้ในการรับฟัง (National Library of Australia, 2006)

คุณค่าและประโยชน์ของวัสดุไม่ตีพิมพ์ที่ได้รับความสนใจมากขึ้นจากผู้เรียน และตอบสนองต่อการจัดการเรียนการสอนแบบเรียนรู้ด้วยตนเองได้ดั่งนั้น การจัด หน่วยงาน หรือ แหล่งเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการเรียนการสอน ให้เหมาะสมกับความ ต้องการจึงจำเป็นต้องพัฒนารูปแบบ และการดำเนินงานให้สอดคล้องกับเทคโนโลยี ความก้าวหน้า และปรับปรุงพัฒนารูปแบบการให้บริการให้เหมาะสม ในรูปแบบที่ สามารถทำให้ผู้ใช้เกิดกระบวนการรับสารสนเทศอย่างเป็นธรรมชาติ

จากความสำคัญของสภาพการใช้วัสดุไม่ตีพิมพ์ และความก้าวหน้าของเทคโนโลยี ในปัจจุบัน ที่มีการใช้สื่อเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนแบบเรียนรู้ด้วยตนเอง และเน้น ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ตลอดจนสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับงานวัสดุไม่ตีพิมพ์ดังกล่าว ผู้วิจัยจึง มีความสนใจที่จะศึกษา สภาพการจัดการและปัญหาในการดำเนินงานศูนย์ส่งเสริมการ เรียนรู้ด้านวัสดุไม่ตีพิมพ์ในห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาเอกชน เพื่อได้ทราบถึงรูปแบบ การดำเนินงานวัสดุไม่ตีพิมพ์ การจัดการทรัพยากรสารสนเทศเพื่อรองรับเทคโนโลยี ปัญหาและแนวทางแก้ไข ซึ่งคาดว่าผลการวิจัยนี้จะเป็นแนวทางในการปรับปรุงการ ดำเนินงาน โสตทัศนวัสดุ หรือวัสดุไม่ตีพิมพ์ในห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาเอกชน โดย เปรียบเทียบการดำเนินงานของแต่ละสถาบันเพื่อให้เกิดมาตรฐาน และความร่วมมือ ระหว่างสถาบันอุดมศึกษาเอกชนในการร่วมกันพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา

1. ศึกษาสภาพการดำเนินงานของศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ด้านวัสดุไม่ตีพิมพ์ ในห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาเอกชน
2. ศึกษาปัญหาในการจัดดำเนินการศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ด้านสื่อไม่ตีพิมพ์ ในห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาเอกชน
3. เปรียบเทียบปัญหาการดำเนินงานระหว่างสถาบันอุดมศึกษาที่มีขนาดต่างกัน และสาขาวิชาที่เปิดสอนต่างกัน

ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้ ศึกษาถึงการจ้ดดำเนินการศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ด้านวัสดุไม่ตีพิมพ์ในห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาเอกชน ที่มีการดำเนินงานในด้านงานบริหารงานเทคนิค และงานบริการ (โดยจำนวนของห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาเอกชนที่มีการดำเนินงานวัสดุไม่ตีพิมพ์ จากคณะอนุกรรมการพัฒนาห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาเอกชน อพส.) กลุ่มงานโสตทัศนบริการ หรือ สถาบันอุดมศึกษาเอกชนที่เข้าร่วมกลุ่มสมาชิก อพส.) รวมทั้งสิ้น 13 สถาบัน โดยแบ่งกลุ่มตามขนาดสถาบันอุดมศึกษา สาขาวิชาวิทยาศาสตร์ และกลุ่มสาขาวิชาสังคมศาสตร์ ได้ดังนี้

1.1 สถาบันอุดมศึกษาขนาดใหญ่ ได้แก่

- 1.1.1 มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ
- 1.1.2 มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย
- 1.1.3 มหาวิทยาลัยรังสิต
- 1.1.4 มหาวิทยาลัยศรีปทุม
- 1.1.5 มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์
- 1.1.6 มหาวิทยาลัยสยาม
- 1.1.7 มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต

1.2 สถาบันอุดมศึกษาขนาดกลาง ได้แก่

- 1.2.1 มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีมหานคร
- 1.2.2 มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
- 1.2.3 มหาวิทยาลัยเอเชียอาคเนย์
- 1.2.4 มหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย
- 1.2.5 มหาวิทยาลัยเกริก

1.3 สถาบันอุดมศึกษาขนาดเล็ก ได้แก่

- 1.3.1 มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้บริหารของห้องสมุดที่ผู้วิจัยสุ่มมาจากประชากรสถาบันอุดมศึกษา ประกอบด้วย ผู้อำนวยการ ผู้บริหารระดับกลาง หัวหน้าฝ่าย

หัวหน้าแผนก หรือ หัวหน้างาน โสตทัศนวัสดุ ในห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาเอกชน ซึ่งดำรงตำแหน่ง ผู้อำนวยการ บรรณารักษ์ นักวิชาการโสตทัศนวัสดุ หรือตำแหน่งอื่น ๆ ซึ่งเป็นผู้ที่รับผิดชอบด้านการบริหาร และบริหารงานด้านงานเทคนิคของงานโสตทัศนวัสดุ จำนวนแห่งละ 1-2 คน รวมทั้งสิ้น 21 คน

3. ตัวแปรที่เกี่ยวข้องในการศึกษาปัญหาการดำเนินงานใน ด้านงานบริหาร งานเทคนิค และงานบริการ ของศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ด้านสื่อไม่ตีพิมพ์ในห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาเอกชน

3.1 ตัวแปรต้น

3.1.1 ขนาดของสถาบันอุดมศึกษาเอกชน ที่ห้องสมุดมีการดำเนินงานวัสดุไม่ตีพิมพ์

3.1.2 สาขาวิชาที่เปิดสอนในสถาบันอุดมศึกษาเป็นหลัก แบ่งเป็นกลุ่มสาขาวิชา ได้แก่ สาขาวิทยาศาสตร์ และสาขาสังคมศาสตร์

3.2 ตัวแปรตาม

3.2.1 ปัญหาการดำเนินงานใน ด้านงานบริหาร งานเทคนิค และงานบริการ

นิยามศัพท์เฉพาะ

ศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ หมายถึง หน่วยงานที่ดำเนินงาน หรือให้บริการสื่อประเภทต่าง ๆ เพื่อรองรับการเรียนการสอน

การดำเนินงาน หมายถึง การปฏิบัติงานวัสดุไม่ตีพิมพ์ ในด้านงานบริหาร งานเทคนิค งานบริการ

งานบริหาร หมายถึง การดำเนินงานในด้านการบริหาร บุคลากร การฝึกอบรมงบประมาณ อาคาร สถานที่

งานเทคนิค หมายถึง การดำเนินงานในด้านการจัดหา การจัดการด้านลิขสิทธิ์ การลงรายการและการจัดทำบรรณานุกรมเพื่อการเข้าถึงข้อมูล การบำรุงรักษาและการจัดเก็บ การแปลงข้อมูล และการสงวนรักษา

งานบริการ หมายถึง การดำเนินงานในด้านการให้บริการวัสดุไม่ตีพิมพ์ในหน่วยงาน เช่น บริการผลิตสื่อ บริการทำสำเนาสื่อ บริการแนะนำการใช้โสตทัศนวัสดุ บริการฉายภาพยนตร์ วิดิทัศน์ บริการตอบคำถามช่วยการค้นคว้า บริการยืมระหว่างห้องสมุด และการให้บริการเข้าถึงทรัพยากรผ่านระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต

วัสดุไม่ตีพิมพ์ หรือ สื่อประสม หมายถึง สื่อการศึกษาที่บันทึกในรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่ สื่อประเภทเสียง หรือ โสตวัสดุ แถบบันทึกเสียง ได้แก่

1. สื่อประเภทภาพเคลื่อนไหว (video recordings) คือ สื่อที่มีรูปแบบสำหรับการมองเห็นและการฟัง ได้แก่ ภาพยนตร์ แถบวิดิทัศน์ วิดีโอดีสก์ ดีวีดี (Digital Video Disc--DVD)

2. สื่อประเภทแฟ้มข้อมูลคอมพิวเตอร์ (computer files) ลักษณะ เช่น แผ่นดิสก์ (disk) ซีดี-รอม (CD-ROM) ซีดีเพิ่มสมรรถนะ (enhanced-cd) ไฟล์มัลติมีเดีย (MP3) เป็นต้น

3. สื่อประสมเชิงโต้ตอบ (interactive multimedia) คือ การใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ในการผลิตโปรแกรม เช่น คอมพิวเตอร์ช่วยสอน

ทรัพยากรสารสนเทศอินเทอร์เน็ต (internet resource) คือ ทรัพยากรสารสนเทศที่สามารถเข้าถึงได้ในเว็บ เช่น ฐานข้อมูล บริการออนไลน์ (online service) และเว็บไซต์ (website) เป็นต้น

สถาบันอุดมศึกษา หมายถึง วิทยาลัย สถาบัน มหาวิทยาลัย ที่จัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา ต่ำกว่าปริญญาตรี และ/หรือระดับปริญญา ในที่นี้ ได้แก่ สถานศึกษาระดับอุดมศึกษาเอกชน

สถาบันอุดมศึกษากลุ่มสาขาวิทยาศาสตร์ หมายถึง กลุ่มสาขาวิทยาศาสตร์ สุขภาพ ได้แก่ คณะแพทยศาสตร์ ทันตแพทยศาสตร์ เทคนิคการแพทย์ เกษตรศาสตร์ สหเวชศาสตร์ พยาบาลศาสตร์ สาธารณสุขศาสตร์ วิทยาศาสตร์การกีฬา พลศึกษา และ สุขศึกษา กลุ่มสาขาวิชาวิทยาศาสตร์กายภาพและชีวภาพ ได้แก่ คณะวิทยาศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติ เทคโนโลยีสารสนเทศ กลุ่มสาขาวิชาวิศวกรรมศาสตร์ เป็นต้น

สถาบันอุดมศึกษากลุ่มสาขาสังคมศาสตร์ หมายถึง กลุ่มสาขาวิชาสถาปัตยกรรม-ศาสตร์ กลุ่มสาขาบริหาร พาณิชยศาสตร์ การบัญชี การจัดการ การท่องเที่ยว และ

เศรษฐศาสตร์ กลุ่มสาขาวิชาครุศาสตร์ศึกษาศาสตร์ กลุ่มสาขาศิลปกรรม กลุ่มสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เช่น คณะนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ อักษรศาสตร์ ศิลปศาสตร์ มนุษยศาสตร์ รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ สังคมวิทยา สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ เป็นต้น

สถาบันอุดมศึกษาขนาดใหญ่ หมายถึง จำนวนนักศึกษาในสถาบันที่มีจำนวนตั้งแต่ 8,501 คนขึ้นไป

สถาบันอุดมศึกษานขนาดกลาง หมายถึง จำนวนนักศึกษาในสถาบันที่มีจำนวนตั้งแต่ 4,501-8,500 คน

สถาบันอุดมศึกษานขนาดเล็ก หมายถึง จำนวนนักศึกษาในสถาบันที่มีจำนวนตั้งแต่ 1-4,500 คน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบสภาพการดำเนินงานศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ด้านวัสดุไม่ตีพิมพ์ในห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาเอกชน
2. ทราบถึงปัญหาของการดำเนินงานด้านวัสดุไม่ตีพิมพ์ของห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาเอกชน
3. ทราบความแตกต่างของปัญหาการดำเนินงานของศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ด้านวัสดุไม่ตีพิมพ์ระหว่างสถาบันอุดมศึกษาที่มีขนาดต่างกัน และเปิดสอนสาขาวิชาต่างกัน
4. เป็นแนวทางในการพัฒนางานห้องสมุดให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น